

Janusz Lehmann

"Soobszczenija", T. 28, 1972 :
[recenzja]

Ochrona Zabytków 27/3 (106), 250-252

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pytanie, dlaczego dzieje się tak właśnie w naszych czasach, kiedy ochrona zabytków osiągnęła poważny poziom fachowy, a poza tym dysponuje nowoczesnymi metodami i środkami technicznymi. Autor artykułu usiłuje udzielić odpowiedzi na te pytania i znajduje je już u samych podstaw wszelkich inicjatyw zmierzających do zabezpieczenia zabytków. Na szerokim tle społecznym i historycznym rozpatruje rolę, jaką odgrywają zabytki w życiu narodów. Powołuje się na przykłady zniszczonej w czasie drugiej wojny światowej Warszawy oraz licznych zabytków w Polsce, w ZSRR i w innych krajach.

M. Farka, *Novostavby v historickém prostředí rakouských měst (Nowa zabudowa w obrębie zespołów zabytkowych miast austriackich)*, ss. 227—240, 18 il.

Autor, doktoryzujący się na Politechnice Wiedeńskiej pracą poświęconą współistnieniu starej i nowej architektury i urbanistyki, podaje wiele cennych i istotnych informacji na temat taktyki przyjętej przez austriacką służbę konserwatorską wobec mnóstwa nowych zadań i sytuacji wiążących się z ochroną miejskich zespołów zabytkowych. Zwraca przede wszystkim uwagę na szczególne cechy założeń ekonomicznych, obowiązujących w austriackiej gospodarce komunalnej w miastach. Z powyższym łączy się sprawa poglądów na tryb i styl życia mieszkańców miast. Poza tym wnikliwie rozpatruje problemy związane z zużyciem technicznym indywidualnych domów i całych bloków zabudowy. Ornawiając szczegółowo działalność austriackich władz urbanistycznych i konserwatorskich, powołuje się na przykłady miast: Eisenstadt, Retz, Melk, Herzogenburg, Linz i Klagenfurt. Inny, bardzo obszerny dział rozważań autora stanowią problemy ruchu miejskiego i komunikacji w aspekcie ochrony ośrodków historycznych.

ICOMOS

(O. Šujanova), *Správa o činnosti československého komitetu ICOMOS za období jun — september 1970 (Informacja o działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS za okres czerwiec—wrzesień 1970 r.)*, s. 241. Omówiono nowe wydawnictwo czechosłowackiego komitetu ICOMOS, stanowiące tłumaczenie 3 referatów z międzynarodowych konferencji w Brukseli w latach 1966—1968, poświęconych problemowi konserwacji kamienia. Poza tym podano informację o projektowanym udziale specjalisty czechosłowackiego w międzynarodowej konferencji na temat ochrony Wenecji.

Kronika

(J. Petru), *In memoriam Vaclava Richtera (Nekrolog Wacława Richtera, profesora historii sztuki)*, s. 242, 1 il.

(J. Petru), *In memoriam Jana Kühndela (Wspomnienie pośmiertne o Janie Kühndelu, dyrektorze muzeum i archiwum w Prostějowie)*, s. 243.

I. Šperling, *Nalez gotických maleb v kostele sv. Julji v Praze (Odkrycie malowideł gotyckich w kościele Św. Julii w Pradze)*, ss. 243—244, 1 il.

Przypominając niedawne odkrycia gotyckich malowideł sakralnych w kościele Św. Tomasza oraz malowideł w kościele Św. Anny na Starym Mieście, autor artykułu zajmuje się malowidłami, które odkryto spod barokowych tynków podczas niedawnej restauracji barokowego wnętrza kościoła Św. Julii. Przytoczone przytoczone do dziejów tego kościoła oraz porównania przeprowadzone z malowidłami z kościołów w Strakonicach i Jindřichovie Hradcu wskazywałyby, że odkryte malowidła ściennie pochodzą z połowy XIV w. (Fr. Kašička, A. Vošahlík), *Příklad z Avignonu pro regeneraci historického jádra Prahy (Przykład*

Awinionu w art wyzyskania w rewaloryzacji zabytkowego ośrodka Pragi), ss. 244—247, 8 il.

Autorzy dokonują porównania planu Awinionu, z okresu, kiedy będąc siedzibą papieską otoczony był jeszcze średniowiecznymi fortyfikacjami, z planem Starego Miasta w Pradze; dopatrują się przy tym wielu podobieństw w założeniach obu planów. Trzon artykułu stanowią relacje dotyczące przedsięwziętych przez władze miejskie i organizację o charakterze inwestorskim akcji, mających na celu rewaloryzację dzielnic, w których zużycie moralne i fizyczne zabudowy osiągnęło w wielu wypadkach poziom wykluczający celowość zabiegów konserwatorskich i zmuszający do wymiany całych bloków zabudowy. Omówiono interesujące zasady organizacyjne tworzenia stref ochronnych, poszukiwania nowych inwestorów i użytkowników, a także system projektowania urbanistycznego i architektonicznego, które nawiązują często do starych tradycji, a niekiedy i form. Autorzy uznają za słuszne i celowe przeniesienie pewnych doświadczeń z Awinionu do Pragi przy rozwiązywaniu problemów rewaloryzacji dzielnicy staromiejskiej.

(J. Vařeka), *Skanzen v rakouském Mondsee (Skanzen w austriackiej miejscowości Mondsee)*, ss. 248—250, 6 il.

Nawiązując do doświadczeń szwajcarskich w zakresie organizacji skansenów budownictwa ludowego, autor artykułu zajmuje się niewielkim skansenem w Mondsee. Przy sposobności wspomina, że jego organizator — O. Moser, przystąpił w 1960 r. do organizowania dwóch następnych skansenów o charakterze regionalnym — Korutan w Maria Saal (Karyntia) oraz w Graz-Stübing. Ośrodek skansenu w Mondsee tworzy wielkie drewniane, kurne domostwo chłopskie typu salzbursko-bawarskiego z 1704 r.; szczegółowy opis owego domostwa stanowi zasadniczą część artykułu.

B. Proházková, *Památková peče na africkém kontinentu (Ochrona zabytków na kontynencie afrykańskim)*, cz. 1, ss. 251—254, 10 il.

Artykuł, stanowiący pierwszą część opracowania cyklicznego, zawiera omówienie ochrony zabytków w Tunisie. Zabytki w tym mieście są pozostałościami kilku epok cywilizacyjnych, poczynając od dolmenów i grobów megalitycznych, poprzez cywilizację kartagińską, rzymską, bizantyjską, aż do sztuki islamu. Podano w artykule przykłady inicjatyw konserwatorskich oraz zrelacjonowano efekty zakończonych już przedsięwzięć. Omówiono także zasady organizacji ochrony zabytków w Tunisie.

Stefan Rakowski

SOOBSZCZENIJA. Wyd. Ministerstwa Kultury ZSRR — Wsiesojuznaja Centralnaja Nauczno-Issledowatelskaja Laboratorija po Konserwacii i Riestawracii Muziejnych Chudożestwiennych Ciennostiej (WCNIEŁKR), Moskwa. Wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne.

Tom 28 (1972), 328 stron, ilustracje

Pod ogólną redakcją B. J. Stawiskiego zawiera 13 artykułów w następujących działach:

1. Fizyczne i chemiczne metody badania.
2. Problemy konserwacji.
3. Badania techniczno-technologiczne.
4. Praktyczna konserwacja.
5. Ochrona.

W pierwszym dziale tematycznym znajdujemy kolejny z serii artykuł:

J. I. Grenberg, *Oczerki istorii tiechniko-tiechnologicznych issledowanij žiwopisi (Zarys historii techniczno-technologicznego badania malarstwa)*, ss. 3—100, 53 il., str. w jęz. angielskim, 170 poz. lit.

Trzecia z kolei część *Zarysu* (patrz „Soobsczenija”, t. 26 i t. 27) zawiera rozdziały omawiające fizyczne metody badania obrazów. W pierwszym z nich omówiono historię zastosowania metod optycznej analizy w świetle widzialnym oraz w promieniowaniu pozafioletowym i podczerwonym. W rozdziale poświęconym badaniom w promieniowaniu mieszczącym się w widzialnej części widma światła omówiono zastosowanie fotografii do studiowania dzieł malarstwa począwszy od czasów Daguerre'a, metody fotograficznego zwiększania kontrastów, metody badania przy zastosowaniu makro- i mikrofotografii, badania w monochromatycznym świetle sodowym oraz zastosowanie pomiarów kolorymetrycznych. Kolejny rozdział poświęcony szczegółowemu omówieniu historii zastosowania i metodyki badań w promieniowaniu pozafioletowym, a mianowicie badania przy zastosowaniu wzbudzonej luminiscencji oraz fotografii odbitego promieniowania pozafioletowego. Badania te rozpatrzono z punktu widzenia zastosowania do rozpoznawania materiałów i technik malarstwa oraz do określania stanów zachowania oryginału. W rozdziale traktującym o historii zastosowania badań w promieniowaniu podczerwonym omówiono szczegółowo metody fotografowania obiektów malarstwa na materiałach światłoczułych specjalnie produkowanych do tego celu oraz metody badania obrazów za pomocą przetworników elektronowo-optycznych, powodujących wzbudzenie promieniowania widzialnego przez podczerwień za pośrednictwem odpowiedniej fotokatody. W artykule podano dużą ilość faktów historycznych, dat, nazwisk wynalazców, badaczy, konserwatorów oraz wiele przykładów zastosowań omawianych metod, zilustrowanych odpowiednimi zestawami fotografii. Na szczególną uwagę zasługuje dołączony bogaty wykaz dobrze dobranej literatury przedmiotu.

W drugim dziale tematycznym — problemy konserwacji — zamieszczono trzy artykuły, a mianowicie:

G. Z. Bykowa, A. W. Iwanowa, *Ob ukreplenii sowremiennoj tiemperno-klejowej żywopisi polimernymi matieriałami (O wzmocnieniu współczesnego malarstwa temperowo-klejowego substancjami polimerowymi)*, ss. 101—111, str. w jęz. angielskim.

W 1968 r. zakończono prace mające na celu znalezienie najprzystatniejszych tworzyw do wzmocnienia dzieł współczesnego malarstwa temperowego i klejowego. Jako „współczesne” uznano obrazy malowane począwszy od końca XIX w. Do utrwalenia osypujących się gwaszy, pastelów i rysunków węglem najsłabsze okazały się około 0,5% roztwory tworzyw fluorowych o oznaczeniach radzieckich N-6, F-42L, F-26-L, PWB+F-42-L (1:1) i PWA+F-26L (1:1). Do wzmocnienia osłabionych i łuszczących się warstw malowideł temperowych na papierze, tekturze, dykcie i zaprawionym płótnie poleca się stosować 1—5% roztwory dyspersji wodnej kopolimeru metakrylanu i akrylanu butylu z domieszką kwasu akrylowego o oznaczeniu radzieckim WA 2 EGA. W przypadku spękania twardych warstw tempery olejno-kazeinowej na płótnie poleca się przepajanie malatury od strony płótna 5% roztworem dyspersji wodnej kopolimeru WA 2 EGA.

A. W. Iwanowa, *Ukreplenijsze fragmentow żywopisi na lessowej osnowie sopolimerom BMK-5 (Wzmocnienie fragmentów malarstwa na podłożu lessowym za pomocą kopolimeru BMK-5)*, ss. 112—116, 1 tabl., str. w jęz. angielskim, 7 poz. lit.

Opis sposobu konsolidacji fragmentów malowideł na glince lessowej. Malowidła z VII—VIII w. pochodzą z Samarkandy i Zrebuni. Utrwalenie ich przeprowadzono przy użyciu roztworów żywicy fluorowej BF i poliocetanu winylu oraz 2—3% roztworu niskowiskozowego polimetakrylanu butylu oraz za pomocą 5% roztworu kopolimeru metakrylanu butylu i kwasu metakrylowego. Konsolidację opisanymi metodami można przeprowadzać w warunkach polowych.

A. W. Iwanowa, J. A. Ruzawin, *O wozmożnosti primienienija poliuretanowej smoty UR-19 dla zakreplenija żywopisi i skulptury na lessowej osnowie (O możliwości zastosowania żywicy poliuretanowej UR-19 do konsolidacji malarstwa i rzeźby na podłożu lessowym)*, ss. 117—125, 4 il., 2 tabl., str. w jęz. angielskim, 2 poz. lit.

Artykuł omawia wyniki doświadczeń nad konsolidacją za pomocą żywicy poliuretanowych obrazów i rzeźb na podłożu lessowym. Szczegółowo opisano sposób wykonania konsolidacji przez przepojenie obiektu 27—33% roztworem żywicy poliuretanowej UR-19 w ksylenie, który w wyniku wykonanych prób wykazał najlepsze właściwości.

W trzecim dziale tematycznym — badania techniczno-technologiczne — zamieszczono pięć artykułów, a mianowicie:

O. W. Lelekowa, *Proroczeskij riad ikonostasa Uspienskogo Sobora Kiryłło-Bietozirskiego Monastyrija (Rząd proroczy ikonostasu Uspieńskiego Soboru klasztoru Kiryłło-Białozierskiego)*, ss. 126—174, 28 il., str. w jęz. angielskim.

Na podstawie kwerendy i badań źródeł archiwalnych, literatury, danych historycznych, detali stylistycznych i technicznych pochodzącego z XV w. proroczego rzędu ikonostasu Soboru Uspieńskiego w klasztorze Kiryłło-Białozierskim udało się odtworzyć jego pierwotny układ. Ustalono, że niektóre ikony z tego rzędu znajdują się w różnych kolekcjach, m.in. ikona *Salomon, Dawid i Daniel* znajduje się w Państwowej Galerii Tretiakowskiej w Moskwie.

W. W. Filatow, *Tiechniko-tiechnologiczeskije osobienności rozpisi diakonnika Moskowskiego Archanielskiego Sobora (Technologiczno-techniczne właściwości fresków diakonnika moskiewskiego Soboru Archanielskiego)*, ss. 174—183, 1 tabl., str. w jęz. angielskim, 2 poz. lit.

Wyniki badań mikroskopowych i chemicznych prób zapraw i warstw malarskich pobranych z kaplicy Iwana IV Groźnego wykazały, że różnią się one od leżących wyżej pozostałych fresków soboru wykonanych w drugiej połowie XVII w. Na podstawie właściwości kolorytu, rysunku i odrębności zestawu materiałów i techniki nasuwa się przypuszczenie, że badane fragmenty dolnych partii fresków we wspomnianej kaplicy wykonane zostały w latach 1564—1565 przez artystów sprowadzonych z Bałkanów.

L. A. Lelekow, *Simbolizm Nowgorodskich Sionów (Symbolizm nowogrodzkich Sjonów)*, ss. 183—195, 2 il., str. w jęz. angielskim, 30 poz. lit.

W związku z konserwacją małego XII-wiecznego Sjonu w Nowogrodzie autor omawia problematykę symbolizmu łukowo-sklepieniowych konstrukcji budowlanych w czasach starożytnych i średniowieczu.

G. A. Koszelenko, L. A. Lelekow, *Żiwopis Chorezma pozdneantycznej epochi (Malarstwo Chorezmu późnostażożytnego okresu)*, ss. 195—210, str. w jęz. angielskim, 39 poz. lit.

W artykule zreferowano przeprowadzone badania malarstwa ściennego na podłożu lessowym z pałacu Toprak-Kała, należącego do władców Chorezmu w III—IV w.n.e. Omówiono związki tego malarstwa ze sztuką Środkowej Azji okresów późnostażożytnego i wczesnośredniowiecznego. Badania te związane są z podjętą konserwacją wielu ważnych zabytków średnioazjatyckiego malarstwa ściennego na podłożu lessowym.

S. W. Filatow, *Ikona „Łoratnyj Archangiel Michail s czudom w Chomiech” iz Riazanskogo Oblastnogo Chudożestwiennogo Muzieja. (Datirowka, stiliczeskije i ikonograficzeskije osobienności) [Ikona „Archanioł*

Michał i cud w Chomiach” z Riazańskiego Okręgowego Muzeum Sztuki. (Datowanie, cechy stylistyczne i ikonograficzne)], ss. 211—218, 1 il. str. w jęz. angielskim, 10 poz. lit.

W czasie przeprowadzonej konserwacji ikony *Św. Michał i cud w Chomiach* z Riazańskiego Okręgowego Muzeum Sztuki na podstawie wyników badań technologicznych oraz analiz stylistycznej i ikonograficznej można było uściślić datowanie ikony na lata osiemdziesiąte XV w.

W czwartym dziale tematycznym — praktyczna konserwacja — zamieszczono trzy artykuły:

M. E. Archangielskij, *Pricziny koroblenija dieriewjannyh osnovanij żywopisi (Przyczyny paczienia się drewnianych podobraz), ss. 219—238, 7 il., 2 tabl., str. w jęz. angielskim, 59 poz. lit.*

W artykule opisano metody konserwacji drewnianych podobraz w Europie i w Rosji oraz rodzaje drewna stosowane do sporządzania podobraz, a także narzędzia używane do obróbki drewna. Na podstawie przeprowadzonych badań określono współzależność między wilgotnością drewna podobraz a jego wewnętrznymi naprężeniami i rodzajami wypaczeń. Uwzględniono również przypadki, kiedy podobrazie jest zabezpieczone przed wilgotnością. Podano zespół przyczyn wykrzywiania się podobraz i wybór sposobu ich prostowania.

A. A. Zajcew, *Restawracija żywopisi na doskach (Konserwacja malarstwa na drewnie), ss. 238—265, 14 il. str. w jęz. angielskim, 15 poz. lit.*

W kolejnych rozdziałach autor omawia przyczyny wykrzywiania się i paczienia desek, tradycyjne sposoby ich umacniania i utrzymywania w płaszczyźnie, konserwację popękanych desek, konsolidację stoczonego drewna, wypełnianie ubytków drewna podobraz i dublowanie obrazów malowanych na podłożach drewnianych. Poza tym omówiono sposoby zabezpieczania przed paczaniem się obrazów na drewnie przez umieszczanie ich w klimatyzowanych witrynach, sposoby parkietowania za pomocą listew drewnianych i metalowych, sposoby zakładania izolacji chroniących przed wilgocią oraz sposoby prostowania wypaczonych podobraz drewnianych. Szczególnie dużo miejsca poświęcono w artykule sposobom parkietowania i prostowania podobraz, proponując kilka nowatorskich rozwiązań.

J. A. Ruzawin, *Opredielenije niedostajuszczich czastiej ikony „Łoratnyj Archangiel Michail s czudom w Chomiech” s pomoszcziju rasczeta jeje proporcii (Określenie brakujących części ikony „Archanioł Mi-*

chał i cud w Chomiach” na podstawie rozliczenia jej proporcji), ss. 266—273, 6 il., str. w jęz. angielskim, 5 poz. lit.

Artykuł zajmuje się ustaleniem praw rządzących proporcjami w kompozycji ikon omawianego typu i okresu. Okazuje się, że ikona komponowana jest w regularnych figurach geometrycznych, dzięki czemu stało się możliwe dokładne odtworzenie brakujących fragmentów.

Piąty dział tematyczny zawiera artykuł:

M. K. Kalisz, *Faktory opredielajuszczije skorost' obrazowanija i kaczestwo atmosfernoj patiny pamjatnikow iz miedi i jeje spławow) (Czynniki określające szybkość tworzenia się i jakość patyny atmosferycznej zabytków z miedzi i jej stopów), ss. 274—319, 15 il., 9 tabl., str. w jęz. angielskim, 59 poz. lit.*

W kolejnych rozdziałach omówione zostały następujące zagadnienia: istota procesu tworzenia się patyny; czynniki wpływające na szybkość tworzenia się i właściwości patyny; wpływ warunków klimatycznych i składu atmosfery; wpływ wilgotności powietrza i ilości osiadających zanieczyszczeń; wpływ zanieczyszczeń aktywujących korozję i mineralizacja osadów atmosferycznych; wpływ zanieczyszczeń stałych; wpływ temperatury; wpływ charakterystycznych dla danej miejscowości wiatrów; wpływ różnych z punktu widzenia agresywności rodzajów atmosfery; wpływ fizykochemicznych właściwości metalu lub stopu i jakości powierzchni zabytku, wpływ składu metalu lub stopu, wpływ struktury i wad metalu lub stopu, wpływ jakości powierzchni i rodzaju zdobienia; wpływ właściwości konstrukcji zabytku, warunków ochronnych i metod przeprowadzonych konserwacji — wpływ konfiguracji zabytku, wad jego konstrukcji i zastosowania w nim obcych materiałów, wpływ powłok organicznych i chemicznego patynowania zabytku, wpływ mycia i polerowania patyny, szybkość tworzenia się naturalnej patyny atmosferycznej. Zagadnienie tworzenia się patyny atmosferycznej na zabytkach z miedzi i jej stopów w ekspozycji zewnętrznej omówiono bardzo szeroko. Na szczególną uwagę zasługuje ujęcie problemu wpływu zanieczyszczeń powietrza oraz próba dokładniejszego określenia mechanizmu korozji atmosferycznej miedzi i jej stopów. Rozpatrzono także możliwości wpływania na mechanizm tworzenia się naturalnej patyny i sposoby regulowania tego procesu. Ponadto omówiono szeroko wpływ różnych czynników zewnętrznych i właściwości samego metalu na proces tworzenia się patyny oraz wysunięto postulat opracowania norm technologicznych dla wyrobów artystycznych i użytkowych przeznaczonych do ekspozycjonowania na zewnątrz.

Janusz Lehmann